

Розділ IV

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.85

Бесчастний Віктор Миколайович,
доктор наук з державного управління, професор,
заслужений юрист України
(Донецький юридичний інститут МВС України)

ФОРМИ НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Статтю присвячено науково-методичному забезпеченню протидії злочинності, що значною мірою викликано змінами в житті суспільства, загостренням криміногенної обстановки і є запорукою підвищення ефективності цієї діяльності. Визначено, що наукове забезпечення протидії злочинності включає в себе розробку теоретичних та методологічних основ цієї діяльності, проведення науково-прикладних досліджень і вироблення на цій основі головних напрямків стратегії і тактики антикриміногенного впливу на злочинність. Зосереджено увагу на тому, що вдосконалення науково-методичного забезпечення протидії злочинності як дієвий процес передбачає участь у ньому, з одного боку, науковців, з іншого – практичних працівників, а запорукою успішності цього тандему є загальна ціль – ефективна протидія злочинності.

Ключові слова: протидія злочинності, криміногенна обстановка, антикриміногенний вплив, кримінально-правовий і кримінологічний напрямки боротьби зі злочинністю, кримінологія.

Постановка проблеми. На сьогодні наукова діяльність в Україні перетворюється на важливий фактор життєдіяльності різних суспільних сфер, у тому числі і правоохоронної. Держава всіляко підтримує та забезпечує розвиток науки. Так, на законодавчому рівні закріплено пріоритетність наукової діяльності як джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян [1, с. 50].

Отже, роль наукових досліджень полягає в оновленні наукової стратегії реалізації державної політики у правоохоронній сфері, виявленні та опрацюванні заходів щодо усунення негативних тенденцій і недоліків у функціонуванні системи МВС України, отриманні результатів, які конче потрібні для розвитку і забезпечення діяльності органів і підрозділів МВС України на підставі науково-технічних досягнень. Наука як важливий ресурс національної безпеки та основний чинник впливу на організаційний, управлінський, технічний і технологічний рівень розвитку усіх напрямів діяльності МВС України має бути спрямована, насамперед, на забезпечення й вирішення завдань збереження та розвитку науково-технічного потенціалу МВС України [2, с. 26].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми злочинності постійно привертають увагу вітчизняних учених-юристів і практичних працівників. У багатьох своїх аспектах вони висвітлені у науковій літературі як минулих, так і останніх років. Варто згадати роботи А. М. Бабенка, О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова,

М. Г. Вербенського, В. О. Глушкова, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, В. К. Грищука, Л. М. Давиденка, С. Ф. Денисова, Т. А. Денисової, О. М. Джузи, А. І. Долгової, В. П. Ємельянова, А. П. Закалюка, О. Г. Кальмана, В. М. Кудрявцева, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, В. В. Лунєєва, В. О. Меркулової, Ю. В. Орлова, М. І. Панова, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, В. М. Трубникова, П. Л. Фріса, О. М. Храмцова, П. В. Хряпінського, В. В. Чернея, О. О. Юхна, І. С. Яковець та інших.

Мета статті полягає у підвищенні ефективності практичної діяльності з протидії злочинності шляхом глибокого наукового дослідження цього явища, розробки і впровадження нових більш досконалих форм і методів, тобто виробництво високоякісної наукової продукції та методичне наполегливе використання її досягнень на практиці.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах рівень розвитку науки стає визначальним фактором забезпечення безпеки і стабільного розвитку держави. Тому стратегічні національні інтереси повинні бути головним напрямком розвитку національної науки.

Згідно із Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» виділяється чотири основні види діяльності у сфері науки: наукова, науково-технічна, науково-педагогічна та науково-організаційна.

Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їхнього застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Науково-технічна діяльність – наукова діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, основними видами якої є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки.

Науково-педагогічна діяльність – педагогічна діяльність в університетах, академіях, інститутах та закладах післядипломної освіти, що пов'язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю.

Науково-організаційна діяльність – діяльність, спрямована на методичне, організаційне забезпечення та координацію наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності [3].

Найбільший інтерес становить саме наукова діяльність, що базується на наукових знаннях. А вони, як перли, формуються, узагальнюючи в об'єктах дослідження все суттєве, відволікаючись від несуттєвого, другорядного, випадкового, при цьому відшукуючи закономірності розвитку й існування досліджуваного об'єкта. Саме наукові знання необхідні для різнопланової ефективної діяльності, для забезпечення життєздатності і позитивного розвитку сучасного суспільства, національної безпеки держави. І все це передбачає подальше вдосконалення системи науково-методичного забезпечення та підвищення його ефективності.

Основними видами наукової (науково-технічної) роботи є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, дослідно-технологічні, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням нових наукових і науково-технічних знань до стадії практичного використання.

За призначенням щодо вирішення практичних проблем прийнято виділяти фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Фундаментальні наукові дослідження – це теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання нових знань про закономірності організації та розвитку природи, суспільства, людини, їхні взаємозв'язки. Результатом фундаментальних наукових досліджень є гіпотези, теорії, нові методи пізнання, відкриття законів природи, невідомих раніше явищ і властивостей мате-

рії, виявлення закономірностей розвитку суспільства тощо, які не орієнтовані на безпосереднє практичне використання у сфері економіки.

Прикладні наукові дослідження – теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання і використання нових знань для практичних цілей. Результатом прикладних наукових досліджень є нові знання, призначені для створення нових або вдосконалення існуючих матеріалів, продуктів, пристроїв, методів, систем, технологій, конкретні пропозиції щодо виконання актуальних науково-технічних та суспільних завдань [4].

Фундаментальні дослідження – це посилення інтелектуального потенціалу суспільства. Це добування власне нового знання, яке використовується в прикладних дослідженнях, що вирішують конкретні задачі інтелектуального забезпечення інноваційного процесу. І головне: між фундаментальними і прикладними дослідженнями повинна бути органічна єдність.

Основною формою здійснення розвитку науки є наукове дослідження, тобто цілеспрямоване вивчення за допомогою наукових методів явищ і процесів, аналіз впливу на них різних факторів, а також вивчення взаємодії між явищами з метою отримання переконливо доведених і корисних для науки і практики рішень. Воно характеризується об'єктивністю, відтворюваністю, доказовістю і точністю. Метою наукового дослідження є всебічне, об'єктивне і ґрунтовне вивчення явищ, процесів, їхніх характеристик, зв'язків на підставі розроблених у науці принципів і методів пізнання, а також отримання корисних для діяльності людини результатів, упровадження їх у виробництво для підвищення його ефективності. При науковому дослідженні важливо враховувати все, концентруючи увагу на основних, ключових питаннях теми [5, с. 45].

Кримінологічне наукове дослідження, результати якого будуть впроваджені у практичну діяльність відповідних правоохоронних органів, повинно відповідати таким вимогам, як:

- належний рівень інформаційно-аналітичної та методологічної обґрунтованості дослідження;
- тематика, що відповідає сучасним змінам у суспільстві;
- високий рівень теоретизації наукових досліджень;
- достатня емпірична база як підґрунтя кримінологічних досліджень.

Говорячи про наукові дослідження у сфері проблем протидії злочинності, слід вказати, що ефективність протидії злочинності залежить від ступеня наукового забезпечення та аналітичного супроводження на всіх рівнях, наукового відстеження, глибокого і детального дослідження криміногенної обстановки, внесення відповідних коректив у стратегію і тактику протидії злочинності [6, с. 6].

Л. М. Давиденко з цього приводу зазначав, що в боротьбі зі злочинністю прийнято виділяти два основні напрямки: а) кримінально-правовий, що передбачає виявлення, розкриття, розслідування злочинів, притягнення винних у вчиненні злочину осіб до встановленої законом відповідальності; б) кримінологічний, у межах якого проводиться багатогранна за своїм характером робота, пов'язана з виявленням та усуненням або нейтралізацією чинників, що обумовлюють злочинність в цілому або окремі види злочинів. Наукове забезпечення боротьби зі злочинністю у межах першого напрямку здійснюється кримінальним правом, кримінальним процесом та криміналістикою. Теоретичною основою попередження злочинів є кримінологія.

Викладене є вихідним моментом при організації та проведенні наукових досліджень з проблем боротьби зі злочинністю, з одного боку, і впровадженні наукових знань у практику боротьби зі злочинністю – з іншого. У науковій літературі неодноразово зазначається, що підвищення ефективності попередження злочинів нерозривно пов'язане з

посиленням впливу на профілактичну роботу кримінологічної науки (І. Карпець, О. Сахаров, І. Даньшин).

Одним із основних завдань кримінологічної науки є забезпечення правоохоронної діяльності в напрямку протидії негативним явищам, пов'язаним зі злочинністю, а також злочинності в цілому. Наукове забезпечення правоохоронної діяльності в більшості випадків пов'язане з проведенням кримінологічних досліджень. Як правило, цей напрямок є одним з основних етапів боротьби зі злочинністю в країні [7, с. 263–268].

Специфічні умови розвитку кримінологічної науки в системі протидії злочинності, що обумовлені особливостями її діяльності, потребують диференційного підходу до проблематики протидії злочинності з урахуванням її широко розгалуженої структури, динаміки та регіональних особливостей.

Оскільки кримінологія є теоретичною основою протидії злочинності, доцільною й ефективною буде участь провідних кримінологів у розробці державних програм і планів щодо протидії злочинності, а також проведення кримінологічних досліджень зазначеної тематики на рівні ВНЗ МВС разом із практичними працівниками.

Так, у системі МВС України замовниками на проведення науково-дослідних чи дослідно-конструкторських робіт виступають: структурні підрозділи Центрального апарату Міністерства внутрішніх справ України, головні управління Національної поліції в областях та містах.

Виконавцями ж дослідження проблем, які потребують наукового вирішення, є науково-дослідні установи системи МВС України та навчальні заклади системи МВС України. Крім того, до проведення науково-дослідних чи дослідно-конструкторських робіт за необхідності можуть залучатись Національна академія наук України, навчальні заклади, що не належать до системи МВС України, центральні та місцеві органи виконавчої влади, аналітичні центри, а також підприємства, установи, організації незалежно від їхніх форм власності.

Практика проведення наукових досліджень показала, що форми участі в них практичних працівників, окрім утилітарного значення, такого як забезпечення статистикою і необхідною інформацією, повинні включати в себе процедуру попереднього узгодження результатів наукового дослідження. При цьому замовник має володіти повною інформацією про перебіг дослідження, своєчасно вносити необхідні корективи. Це має позитивно вплинути на ступінь практичного застосування і вірогідність успішного проведення впровадження [8, с. 3].

Важливість кримінологічних досліджень для розробки науково обґрунтованих рекомендацій із профілактики та протидії злочинності неможливо переоцінити. Стрімке зростання рівня злочинності, збільшення питомої ваги злочинів, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями, транснаціональної, кібер- і наркозлочинності, міжнародний тероризм, високотехнологічні злочини – все це можна розцінювати як виклик злочинності суспільству і, відповідно, силам, що протидіють їм. Тому без глибоких наукових досліджень цих явищ, їхнього детермінаційного комплексу вироблення нових сучасних тактичних форм і методів протидії їм неможливо.

Окремо слід розглянути якість наукових робіт, їхнє практичне значення для діяльності, пов'язаної із протидією злочинності. Результати кримінологічних досліджень обов'язково потрібно впроваджувати у діяльність відповідних підрозділів правоохоронних органів, про що має бути складено відповідний документ – «Акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у діяльність (відповідних підрозділів)».

Під поняттям «впровадження» в юридичній літературі розуміють досягнення практичного використання прогресивних ідей, винаходів, результатів наукових досліджень (інновацій). Впровадження інновацій вимагає перебудови сформованого виробництва,

перепідготовки працівників, капітальних витрат і одночасно пов'язано з ризиком не отримати необхідний результат і зазнати збитків. Процес впровадження складається з двох етапів: дослідно-виробничого впровадження й серійного впровадження (впровадження досягнень науки, нової техніки, нової технології) [2, с. 142].

Впровадження результатів наукових досліджень у практику боротьби зі злочинністю має здійснюватись на підставі певних керівних положень, що визначають як загальний для всіх органів і відповідних осіб підхід до впровадження даних науки у практику боротьби зі злочинністю, так і підхід до їхньої реалізації. Загальні вихідні керівні положення, що визначають функціональний порядок, хід і зрештою результати впровадження досягнень науки у практику боротьби зі злочинністю, слід розглядати як принципи цього виду діяльності. Такі принципи є обов'язковими як для науковців, так і для практичних працівників, бо вони зацікавлені в успішному впровадженні результатів науки у практику боротьби зі злочинністю.

Щодо принципів впровадження результатів науки у практику боротьби зі злочинністю, то слід розглядати такі загальні й обов'язкові для суб'єктів керівні положення:

1. Готовність наукових результатів до впровадження. Це положення орієнтує на неприпустимість впровадження у практику боротьби зі злочинністю не готових для цього наукових результатів. Готовим до впровадження слід вважати такий результат, який відповідає вимогам, що ставляться до нього, і здатний задовольнити виробничі потреби відповідних правоохоронних органів.

2. Необхідність впровадження досягнень науки у практику боротьби зі злочинністю. У практику боротьби зі злочинністю можуть (і повинні) впроваджуватися тільки ті наукові результати, які той чи інший правоохоронний орган потребує, без чого його успішне функціонування неможливе або ж ускладнене.

3. Загальне охоплення науковими досягненнями практики боротьби зі злочинністю. Ефективність боротьби зі злочинністю значною мірою визначається широтою охоплення і межами впровадження у практику досягнень науки.

4. Соціальна допустимість наукових даних до впровадження у практику боротьби зі злочинністю. Необхідність загального охоплення наукових досягнень для їх впровадження у практику боротьби зі злочинністю в жодному разі не орієнтує на можливість використання в цій боротьбі всіх чи будь-яких даних, вироблених людством.

5. Попередня апробація результатів науки у практиці діяльності правоохоронних органів. Використання даних науки у практиці боротьби зі злочинністю без їх попереднього апробування може призвести до різних негативних наслідків. У літературі вже неодноразово поставало питання про необхідність експериментального підтвердження тих чи інших рекомендацій, розрахованих на впровадження у практику боротьби зі злочинністю.

6. Своєчасність впровадження наукових результатів у практику боротьби зі злочинністю. Ефективність діяльності правоохоронних органів забезпечується не самим фактом володіння результатами науки, необхідними для даного виду боротьби, а своєчасністю їх впровадження у повсякденну практичну діяльність.

7. Вибіркова гласність впровадження результатів науки у практику боротьби зі злочинністю. Боротьба зі злочинністю в умовах розширення демократії і гласності передбачає відкритість діяльності правоохоронних органів для засобів масової інформації та поінформованість населення про хід і результати цієї боротьби.

8. Всебічність, повнота та продуктивність впровадження результатів науки у практику боротьби зі злочинністю. Діяльність правоохоронних органів є багатогранною. Вона здійснюється у різних напрямках, кожен із яких розглядається як особлива частина їхньої професійної діяльності. Для підвищення її ефективності, успішного вирішення завдань

кожен правоохоронний орган у процесі боротьби зі злочинністю має застосовувати останні досягнення науки і передової практики.

9. Творча співпраця наукових і практичних працівників у процесі впровадження результатів науки у практику боротьби зі злочинністю. Науковий результат є підсумком діяльності окремих учених або наукових колективів. Він розрахований на впровадження у практику боротьби зі злочинністю конкретних правоохоронних органів – прокуратури, суду, МВС України [9, с. 771–775].

Впровадження наукових розробок у практику протидії злочинності повинно відбуватись за такими напрямками:

- пропозиції до законодавчих органів влади різних рівнів щодо прийняття відповідних нормативно-правових актів у сфері протидії злочинності, або ж удосконалення вже існуючих актів;

- розробка рекомендацій, адресованих працівникам правоохоронних органів щодо підвищення ефективності діяльності, пов'язаної із протидією певному виду злочинності;

- розробка методик розслідування окремих видів злочинів.

Для отримання істинного розуміння щодо якісної визначеності наукових результатів, які впроваджуються в практику, потрібна їх всебічна праксіологічна апробація під час реального процесу боротьби зі злочинністю. Для досягнення такого результату було б доцільним створення в системі органів прокуратури, суду, Міністерства внутрішніх справ, інших правоохоронних органів спеціальних експериментальних баз (далі СЕБ), які й повинні здійснювати такі апробації на основі спеціально затвердженої конкретним відомством інструкції або положення.

Слід відзначити й те, що в процесі практичної апробації відбувається не тільки адаптація (приспосовування) методик боротьби зі злочинністю до конкретних умов діяльності практичних підрозділів і відповідних органів, але й навчання співробітників даного підрозділу спеціальним формам і методам їх застосування в умовах боротьби зі злочинністю. Цю обставину треба підкреслити спеціально, оскільки вона виступає особливим засобом підвищення професійної майстерності, одним із способів розповсюдження позитивного досвіду. Успіх у цій справі багато в чому залежить від форм впровадження в практику нових методик боротьби зі злочинністю.

Результати наукових досліджень впроваджуються в практику конкретними працівниками відомств. Опановуючи представлені їм наукові результати, вони, з одного боку, підвищують свій професійний рівень, а з іншого – здійснюють практичну апробацію цих результатів. У процесі апробації практичні працівники виробляють власне розуміння про результати наукового дослідження конкретних практичних проблем і доводять його до відповідного наукового підрозділу. Отже, апробовані практикою наукові знання повертаються до наукових співробітників інформаційно збагаченими практичними знаннями й забезпечують підвищення ефективності майбутніх наукових досліджень. Такий процес є взаємовигідним і для науки, і для практики, оскільки він не тільки забезпечує апробацію результатів науки, але й підвищує рівень професійних знань наукових і практичних робітників, їхню компетентність [10, с. 473].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що проблеми наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ із протидії злочинності є актуальними і злободенними. Ця діяльність багатоаспектна та різнопланова. І обидві сторони, що беруть участь у цьому процесі (з одного боку, вчені-кримінологи, тобто виконавці, з іншого – правоохоронні органи, тобто замовники), повинні чітко усвідомлювати, що їхня співпраця переслідує одну мету – підвищення ефективності практичної діяльності з протидії злочинності шляхом глибокого наукового дослідження цього явища, розробку і впровадження нових,

більш досконалих, форм і методів, тобто виробництво високоякісної наукової продукції та методичне наполегливе використання її досягнень на практиці [11].

Список використаних джерел

1. Христинченко Н. П. Суб'єкти наукової діяльності в Україні / Христинченко Н. П. // Наше право. — 2014. — № 5. — С. 50–53.
2. Наукове забезпечення функціонування системи Міністерства внутрішніх справ України: адміністративно-правове регулювання : монографія / Т. А. Плугатар, О. В. Скоробагатко ; ДНДІ МВС України. — Вінниця : Нілан ЛТД, 2016. — 200 с.
3. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/848-19/page> (дата звернення: 20.09.2016).
4. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. — Київ : Центр учбової літератури, 2010. — 352 с.
5. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / Цехмістрова Г. С. — Київ : Слово, 2004. — 240 с.
6. Бандурка О. М. Злочинність як об'єкт феноменологічного аналізу / Бандурка О. М., Литвинов О. М. // Право і безпека. — 2015. — № 3 (58). — С. 6–10.
7. Титаренко О. О. Сучасний стан розвитку кримінологічних досліджень, пов'язаних із запобіганням злочинам у сфері громадської безпеки та громадського порядку // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України: збірник наукових праць. — 2010. — № 4. — С. 263–268.
8. Гринько С. О взаимодействии филиалов ВНИИ МВД России и органов внутренних дел / Гринько С. О // Професионал: популярно-правовой альманах МВД России. — 2008. — № 2. — С. 2–5.
9. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. / редкол.: В. Я. Тацій (голова), О. В. Петришин, Ю. В. Баулін та ін. // Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні. — Т. 5. — 840 с.
10. Зеленецкий В. Научные основы обеспечения деятельности субъектов предупреждения преступности и борьбы с ней в Украине / Зеленецкий В. // Право України. — 2015. — № 9–10. — С. 467–476.
11. Бесчастный В. М. Щодо напрямків науково-методичного забезпечення протидії злочинності / Бесчастный В. М. // Науковий вісник публічного та приватного права. — 2016. — № 1. — С. 23–28.

Бесчастный Виктор Николаевич,
доктор наук по государственному управлению,
профессор, заслуженный юрист Украины
(Донецкий юридический институт МВД Украины)

ФОРМЫ НАУЧНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ

Статью посвящено научно-методическому обеспечению противодействия преступности, что в значительной мере вызвано изменениями в жизни общества, обострением криминогенной обстановки и является залогом повышения эффективности этой деятельности. Определено, что научное обеспечение противодействия преступности включает в себя разработку теоретических и методологических основ этой деятельности, научно-прикладных исследований и выработки на этой основе главных направлений стратегии и тактики антикриминогенного воздействия на преступность. Внимание сосредоточено на том, что совершенствование научно-методического обеспечения противодействия преступности как действенный процесс предполагает участие в нем, с одной стороны,

ученых, с другой – практических работников, а залогом успешности этого тандема является общая цель – эффективное противодействие преступности.

Ключевые слова: *противодействие преступности, криминогенная обстановка, антикриминогенное влияние, уголовно-правовое и криминологическое направления борьбы с преступностью, криминология.*

Beschastnyy Victor Mykolayovych,
doctor of science on public administration,
professor, Honored Lawyer of Ukraine
(*Donetsk Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine*)

FORMS OF SCIENTIFIC SUPPORT FOR CRIME RELEASE

The article is devoted to the scientific and methodological provision of counteraction to crime, which is largely due to changes in the life of society, the aggravation of the crime situation and is the key to increasing the effectiveness of this activity. It is determined that the scientific support of crime prevention includes the development of theoretical and methodological foundations of this activity, carrying out of scientific and applied researches and developing on this basis the main directions of strategy and tactics of anti-criminogenic influence on crime. The focus is on the fact that improving the scientific and methodological support of counteraction to crime as an effective process involves participation in it, on the one hand, scientists, on the other – practical workers, and the key to the success of this tandem is the overall goal – effective counteraction to crime.

Key words: *crime counteraction, criminogenic situation, anti-criminogenic influence, criminal-legal and criminological directions of combating crime, criminology.*

Надійшла до редколегії 22.04.2017